

Zlí jazykové tvrdí, že právě s výkřikem „Rusové přicházejí!“ se v květnu 1949 vrhl z okna v 16. patře léčebny James Forrestal, první ministr obrany USA. Důkazy pro to neexistují. Právě tak jako neexistují pro řadu dalších konspiračních teorií snažících se vysvětlit jeho smrt. Přesto příběh o posledních slovech Jamese Forrestala, byť možná smyšlený, dokresluje věrně atmosféru doby, kdy se mnozí politici hrdě hlásili k heslu „Raději mrtvý, než rudý!“

Doba se změnila. Pro mnohé však stále zní výkřik „Rusové přicházejí!“ jako prozíravé varování. A tak začíná další kolo soutěže, kdo onu „černou díru“ na východě (řčenou slovy Zbigniewa Brzezinského) nejvíce znectí.

Pravdou je, že se Západ zatím nedokázal vyrovnat s faktem, že se Rusko opět se vrátilo do světové politiky. Menšinu představují názory konzervativců typu Patrica Buchanana, který je přesvědčen, že čelit nastávajícím globálním konfliktům by měl Západ ruku v ruce s Ruskem – podle tohoto autora „Američané by zase měli uznat, že Rusové budou za každého střetu civilizací střežit východní a jihovýchodní hranici zeměpisného srdce Západu“. (BUCHANAN, Patrick J.: Smrt Západu. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 151.) Obdobně zatím ojediněle lze nalézt takové názory, jako v posledním loňském čísle časopisu Foreign Affairs vyjadřuje Dimitri Simes v článku příznačně nazvaném **Ztrácení Ruska**. Podle tohoto prezidenta washingtonského **Nixonova centra** mnozí ruští politici vnímají porážku Sovětského svazu ve studené válce jako své vítězství. Zároveň varuje před naivními představami některých lidí, že lze „zajistit kooperaci s Ruskem v oblastech důležitých pro Spojené státy a zachovat si úplnou svobodu ignorovat ruské priority“ (s. 50).

Zatím převládá zcela jiný pohled. Ideologové, kteří hlásají, že demokratické státy mezi sebou neválčí, přispěchali s oznámením, že Rusko sešlo z cesty k demokracii. V novinářském žargonu je Rusko vnímáno v analogiích studené války. Mezi západními politiky ale získala velkou oblibu tradiční britská geopolitická vize – **na Starém kontinentu nesmí získat rozhodující vliv jedna velmoc**. Jakákoliv. Tedy ani ne Rusko. Takovýto ostrážitý pohled na Rusko nezačíná Churchillovým projevem o železné oponě v roce 1946. Jeho kořeny lze hledat na bitevních polích Krymské války – tedy na začátku druhé poloviny 19. století. Zdá se, že všechny zmatky mezi Moskvou a Londýnem od blokování aktivit Gazpromu na britských ostrovech až po spory kolem British Council v Rusku mají počátky právě v tomto geopolitickém náhledu na zájmy Velké Británie.

Mnozí politici i odborníci ve Washingtonu přijali tento britský zorný úhel, dali mu však globální charakter. Jako příklad lze uvést tezi Zbigniewa Brzezinského, že v prvním období „bude v americkém zájmu maximální upevnění převládajícího geopolitického pluralismu na mapě Eurasie“. Brzezinski sice dodává, že následovat by měla snaha vyhledávat partnery, kteří by měli „pod vedením Ameriky pomáhat vytvářet kooperativnější bezpečnostní systém pro celou Euroasii“, to však je ve své podstatě pouze jinak řečeno totéž, co definoval jako úkol pro první etapu. (BRZEZINSKI, Zbigniew: Velká šachovnice. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 200; v originále kurzivou). **Příliš velká moc nějakého geopolitického hráče v prostoru Euroasie by podle tohoto způsobu myšlení představovala ztrátu kontroly z Washingtonu. Do tohoto pohledu na potřebu**

udržet nejednotnou Eurasii zapadá i jinak nesrozumitelná podpora kosovského separatismu.

Česko představuje jiný příběh. Místní rusofobie má jinou, svébytnou svoji logiku, která v mnohém osvětluje onu záhadu zlomových roků s osmičkou na konci. **U každého velkého společenského konfliktu se totiž potkávají tři generace**, přičemž každá z nich zpravidla prošla politickou socializací v jiných historických podmínkách. To znamená, že pod vlivem odlišných dějinných událostí získávaly individuální ideologické preference uvnitř generačních vrstev odlišný nádech než v jiných generacích.

Názorně tuto skutečnost přibližuje sametová revoluce v roce 1989. Nejstarší generaci tehdy představovali politici, kteří formovali své politické hodnoty i jejich hierarchii především v dobách 2. světové války a událostí roku 1948, dílem se vzpomínkou na velkou hospodářskou krizi. Druhá generace měla dominující hodnotové uspořádání v návaznosti na 21. srpen 1968, na intervenci vojsk Varšavské smlouvy a následnou tzv. normalizaci. Třetí generací byla mládež, která do politiky vstoupila bez zakotvených hodnot. Každou z těchto generací formoval jiný geopolitický zlom v Evropě.

Dnes již ve velkých sporech české politiky nepůsobí generace lidí s politickou socializací ve vazbě na 9. květen 1945. Vyhranila se generační vrstva formovaná událostmi 17. listopadu 1989 či legendou o nich. A nejnověji se o slovo hlásí generace, jejíž politická socializace probíhá především v návaznosti na spory kolem výstavby americké vojenské základny, ale i na radikální sociální reformy; pro ni je už sametová revoluce pouhé vyprávění.

V Česku dnes vládne generace, jejíž politická socializace je spojena především se sovětskou intervencí v roce 1968. Je to generace, v níž došlo k výraznému snížení počtu přívrženců levicových hodnot a mimořádnému odlivu sympatizantů s Východem. Hlasatelé představ o slovanské vzájemnosti téměř vymizeli. Zároveň u zmenšených skupin nositelů těchto priorit došlo k poklesu sebevědomí. Pro většinu této generace zůstalo Rusko, přestože prošlo impozí, liberalizací a kapitalistickou proměnou, strašákem dodnes. Jako jím byla Francie ještě dlouho po porážce Napoleona a Německo po prohrách ve dvou světových válkách.

Historické impulzy vytvářejí v politické kultuře základní rámec, do něhož jsou pak vtěsnány nejrůznější doktríny, ale také pohledy na svět zrozené z neopakovatelné individuální zkušenosti. Právě prožitá historická zlomy působí v politickém vědomí i nevědomí jako nejdůležitější kritérium pravdy. Je to iracionální, apriorní soud, ale vyhnout se mu dokáže jen málokdo.

Převrstvit vlastní zkušenost s historickým zvratem vyžaduje velké vzdělání a talent pro abstrakci. Nebo – a to možná hlavně – empatii, tedy schopnost se vcítit do jiných individuálních životních osudů. Chtít toto po všech lidech by bylo naivní. Daleko častější je, že ti lidé, kteří své hodnoty zdědí po předcích, bývají (alespoň na určitý čas) radikálnější při jejich prosazování než jejich rodiče. Až nový geopolitický zlom – a sním i nová socializační situace – pak pomáhá redefinovat starší postoje.

To platí i o rusofobii v Česku. U nás je dnes rusofobní syndrom velmi strukturovaný. Jeho prvky či kořeny lze najít jak na pravici, tak i na levici politického spektra. Má však i zvláštní kulturní a sociální rozměr.

Především je zde **pravicový konsensus mezi většinou politické elity a nejdůležitějšími sdělovacími prostředky, který navazuje na odpor ke všemu sovětskému** v části „generace 21. srpna“. Základem tohoto konsensu je emotivní spojení odporu k socialismu a víze ruských imperiálních ambicí. Některé projevy této emoce sahají daleko před rok 1968. Rodily se již v polovině 40. let minulého století. I dnes je střeoevropská mise Rudé armády pro mnohé představitele postsocialistických elit pouze cestou do socialistického otroctví. Na nenávisť kolaborantů s německými okupanty a jejich potomků se tak nalepila další dvojí obava: strach majetných skupin a obavy liberálů, z nichž někteří nadále spojují Rusko s nebezpečím socialismu.

Geopolitické přístupy k mezinárodní politice, které po roce 1989 zdomácněly v našich společenských vědách i v propagandě, chápou **rozhodující ruský podíl na porážce nacismu a fašismu jako podsazování vlastních imperiálních ambicí Moskvy**. Jejich počátky jsou datovány od 17. století. Na tomto základě pak mnozí přívrženci geopolitiky definují Rusko jako nezvladatelný kolos, jehož nevyčerpatelným teritoriálním ambicím je nutné čelit i dnes. Jde o názor mnoha konzervativně orientovaných teoretiků i propagandistů na obou stranách Atlantiku. V Česku se pak tento pohled mísí s ještě živou vzpomínkou na intervenci vojsk států Varšavské smlouvy v roce 1968.

Pro řadu lidí v Československu znamenal sovětský zásah proti Pražskému jaru nejen konec pokusů o obrodu socialismu, ale také zničení jejich osobní kariéry, ztrátu zaměstnání, někdy i politické pronásledování. Ve většině případů se původně jednalo o příslušníky „generace 9. května“. Nejenže byli po válce orientováni levicově a prosovětsky, ale byli také politicky velmi aktivní. Postupem času se pod tlakem individuální zkušenosti ideologicky přeorientovali – a stejnou cestou vedli i své potomky. Temperament, který je v 50. letech přivedl mezi radikály na levici, je pak často v 70. a 80. letech zahnal mezi radikály na pravici.

Nedůvěra k Rusku se týká i levicové části politického spektra, a to hned v několika rovinách. Levicový skepticismus je vyvolán zejména hlubokým zklamáním z chování Sovětského svazu v druhé polovině 80. let minulého století. Nejde jen o to, že Moskva se zřekla socialismu, jemuž mnozí ve střední Evropě věřili a obětovali mu nejlepší část života. Rusko se ze střeoevropského regionu stáhlo bez jediného náznaku snahy pomoci svým bývalým spojencům. S velmocenskou bezohledností v roce 1989 zradilo Rusko lidi, kteří byli oddáni Sovětskému svazu, a pro tuto svoji víru a lásku riskovali jak před 2. světovou válkou, tak i po nacistické okupaci v roce 1938, ale svým zvláštním způsobem i po roce 1968. Ponechalo je napospas pronásledování ze strany nových politických elit, k nimž někteří noví moskevští vládcí cítí sympatie.

Zároveň někteří levicoví intelektuálové velmi citlivě reagují na nejrůznější geopolitické imaginace vzniklé v Moskvě v dílnách takových autorů jako je Alexander Dugin. Ti v rámci fantazií o budoucí kontinentální Ruské říši přiřazují Česko a

Slovensko do německé sféry vlivu – **tedy úplně stejně, jako to činí Brzezinski a jeho střeoevropští epigoni.** U mnohých levicově orientovaných lidí posiluje nedůvěru k současnému liberálně-demokratickému Rusku pohled na obrovskou sociální diferenciaci a politickou roli oligarchů. Nedůvěru v této části politického spektra posilují i problémy Ruska, na které upozorňují levicově smýšlející zelení.

Odpor vůči Rusku má ale často i kulturní rozměr, mnohdy cíleně pěstovaný. Nejde pouze o embargo ruské kultury, které znamená ztrátu kontaktu jak s moderním, tak u nové generace i s klasickým ruským uměním. Toto embargo se sice v posledních letech oslabuje, ale některé sdělovací prostředky vydávají za důkaz své tolerance především promítání ruských filmů z první poloviny 90. let, které jsou přeplněné ruským flagelantstvím.

Nelze zapomínat ani na cílevědomé pěstování odporu k pravoslaví. Děje se tak především pomocí propagace představ o konfliktu civilizací v duchu prací Samuela Huntingтона. Pravoslaví je vydáváno za temný byzantismus, který je v přímém rozporu s osvíceností katolicismu a protestantismu. **Kultura podle těchto představ sahá pouze tam, kam se v Pobaltí ohněm a mečem probojoval Řád německých rytířů.**

Další část rusofonního syndromu má sociální kořeny, které sahají daleko do minulosti. Spojenectví s Ruskem je pojmáno jako cesta směrem k sociálně-ekonomickému zaostávání, orientace na snížení kvality života a životní úrovně. Tento obraz není pěstován jen televizních propagandou v podobě ilustračních záběrů chudé ruské vesnice či rozpadající se městské zástavby. Stal se součástí politického vědomí již dávno před rokem 1989 a do značné míry věrně odrážel reálný stav sovětské společnosti.

Neideologický odpor k Rusku je též spojen s vyhraněnými podnikatelskými zájmy určitých jednotlivců a skupin. **Samozřejmostí se stává, že emotivní rusofobie je využívána a pěstována jako nástroj konkurenčního boje. To je názorně vidět především při politizaci podnikání v oblasti energetiky.**

Porozumět dnešnímu Rusku však nelze ani pouze podle května 1945, ale ani jenom podle srpna 1968 – či listopadu 1989. Za osm let prezidentství Vladimira Putina se Rusko výrazně změnilo. Zbohatlo, je opět světovým hráčem. Pro některé se stává vítaným partnerem, pro jiné zase konkurentem či strašákem. Pro Střeoevropany je navíc neoddělitelnou součástí jejich kultury.

Je samozřejmě pravda, že rusofobie je u české veřejnosti posilována především pravicově orientovanými sdělovacími prostředky. Odstranit rusofobní syndrom z české politické kultury však nelze pouhým voláním po objektivitě televizního zpravodajství a publicistiky. Ostatně toto volání se zdá v „generaci 21. srpna“ marné, neboť nemá na Kavčích horách koho oslovit – autoritářské osobnosti jsou přesvědčeny o tom, že jedině jejich výklad dějin a politiky je skutečně demokratický, a že je jejich svatým posláním ochránit demokracii před jinými názory. Jenže rusofobie má u nás hlubší kořeny než nabízí povrchní televizní propaganda. Kořeny, které se opírají o dějinný rámec – či několik dějinných rámců.

DĚLSKÝ POTÁPĚČ

Fobie z Ruska zmizí či se alespoň zásadně oslabí až v návaznosti na jeho dynamický ekonomicko-sociální rozvoj a na jeho neagresivní zahraniční politiku. Šanci na takovýto vývoj Ruska ovšem může zmařit politika Západu, bude-li se opírat o sociálně-darwinistické chápání světa.

Zdroj: Britské listy